

Literatuur: tijdschriften

Aggerman-Bellenberg, Ulrike. *Einige Bemerkungen zum Thema Kitsch im Bereich religiöser Massenartikel. Massenkunst? – Neue Volkskunst? – Billige Hochkunstkopie? – Oder Phänomen der Industriegesellschaft?* – Österr. Zs. f. Volksk. 38 nr. 1 (1984) p. 30–46.

In dit artikel wordt nagegaan welke plaats 'kitsch' in de ogen van volkskundigen inneemt ten opzichte van kunst en volkskunst. De schrijfster komt tot de slotsom dat kunst en volkskunst meestal onder één noemer worden gebracht als zijnde o.a. echt, een waarde in zichzelf vertegenwoordigend (onafhankelijk van de beschouwer), verheven idealen symboliserend enz. Kitsch daarentegen is van een heel andere orde, is o.a. vals, vertegenwoordigt geen waarde in zichzelf, is afhankelijk van de smaak van de consument, symboliseert alleen zichzelf en de wet van vraag en aanbod, enz. De religieuze kitsch moet zo rond het begin van de vorige eeuw zijn ontstaan. Als reactie op de Verlichtingsidealen werd er in die dagen in piëtistische kring meer en meer voor geijverd het gevoelselement in de geloofsbeleving in ere te herstellen. In samenhang met het idealiserende en nationalistische gedachtegoed van de Romantiek moet dit het juiste klimaat geweest zijn voor de opkomst van een kitsch-cultuur. Met het afnemen van de standsverschillen verdween ook het door traditie gevormde onderscheidingsvermogen van de negentiende-eeuwer. Het verschil tussen hogere kunst, volkskunst en kitsch was steeds moeilijker vast te stellen. Daarvan profiteerde de kitsch-industrie.

Braad, R. *150 Jaar blaasmuziek in Heerlen.* – Het land van Herle 33 nr. 4 (1983) p. 85–106; 6 ill., 1 graf.

Braad reconstrueert in dit artikel het harmonie- en fanfarewezen in Heerlen (Limb.), en wel vanaf het moment van de oprichting in 1833 van de eerste blaasmuziekvereniging: Harmonie Caecilia (in 1971 na fusie met Harmonie Juliaña omgedoopt tot Kon. Harmonie Orkest Heerlen). Sindsdien volgde de oprichting van 31 andere orkesten in Heerlen en directe omgeving. De schrijver gaat de historische ontwikkeling van de meeste ervan na en besteedt daarbij speciale aandacht aan de personen en instanties (notabelen, kerk, bedrijfsleven, vakbonden, enz.) alsmede hun beweegredenen achter de initiatieven tot oprichting. Hij maakt bij zijn onderzoek gebruik van gemeente- en verenigingsarchivalia, van feestgidsen en gedenkbundels, van kranten en van literatuur.

Braekman, W.L. *Een Hattems handschrift: belangrijke aanwinst voor de Middelnederlandse artes-literatuur.* – Volkskunde 84 nr. 4 (1983) p. 301–331.

In de bibliotheek van het museum van de Stichting Oud-Hattem zijn onlangs enige Middelnederlandse handschriften ontdekt. Een daarvan bevat 41 medische prozateksten, gedeeltelijk nieuwe versies van reeds uit andere handschriften bekende tractaten, maar ook teksten en verhandelingen die tot nu toe onbekend waren. Tot die laatste worden o.m.

gerekend een aantal recepten, twee nieuwe pesttractaten, beschrijvingen van de medische eigenschappen van kruiden en oliën, een chirurgisch tractaat, een onbekende vertaling van de *Practica oculorum* van Benevenuto Grassus en een uitvoerige 'herbarijs'. Braekman beschrijft dit omvangrijke handschrift en geeft een gedetailleerde inhoudsopgave waarin de resultaten van een eerste onderzoek naar bronnen en parallele teksten verwerkt zijn.

Brückner, W. *Gemeinschaft – Utopie – Communio. Vom Sinn und Unsinn 'sozialer' Interpretation gegenwärtiger Frömmigkeitsformen und ihrer empirischen Erfassbarkeit.* – Bayerische Blätter für Volkskunde 10 nr. 3 (1983) p. 181–201.

Brückner zet zich in dit artikel fel af tegen publicaties van Korff en Assion. Vooral Assions recente *Der soziale Gehalt aktueller Frömmigkeitsformen* (zie VB 10,1 p. 101) moet het ontgelden. De kritiek richt zich in de eerste plaats op de sociologische aanpak. Brückner is van mening dat volkskunde veel meer verbonden is met de (sociale) geschiedenis dan met de sociologie. Assions studie is volgens Brückner een mooi voorbeeld van het werken met een werkelijkheid vertekend sociologisch perspectief. Assion verklaart de toename van de belangstelling voor bedevaarten (en vooral voor die te voet) uit de grotere behoefte enige tijd het dagelijks leven de rug toe te keren en in een kleine groep te verkeren waarin sociale verschillen wegvallen. Vroeger ging men ter bedevaart om het bedevaartsoord en de heilige, nu om de weg ernaartoe, aldus Assion. Historisch onderzoek van Dünninger en van Brückner zelf heeft echter uitgewezen dat 'de weg' altijd al voor de bedevaartganger belangrijker is geweest dan 'het doel'. Een tweede punt van kritiek geldt de manier waarop Assion onderzoek doet naar de onderliggende motieven van bedevaartgangers. Volgens Assion verlangen zij terug naar de goede oude tijd, waaruit een weerstand blijkt tegen de, ook in de kerk, heersende tijdgeest. Alle recente literatuur en ook Brückners eigen ervaring spreken tegen deze conclusie. Assion en anderen die het bedevaartfenomeen bestuderen als buitenstaanders, maar ook de, voornamelijk Noordduitse, media die vanuit dezelfde houding werken, weten niet goed waar ze eigenlijk mee te maken hebben. Wat zo'n bedevaart dan wel inhoudt valt te lezen in het tweede deel van Brückners artikel, waarin hij verslag doet van z'n eigen ervaringen en observaties tijdens de door hem driemaal gelopen Würzburger Kreuzprozession. Brückners kritiek lijkt terecht. Hij maakt het echter met zijn 'je moet er geweest zijn om erover te kunnen oordelen' houding de belangstellende buitenstaanders niet makkelijk – H.v.K.

Brückner, Wolfgang. *Bild und Gebet. Vom Soldatenvotiv zum Kriegerdenkmal.* – Volkskunst 7 nr. 1 (1984) p. 15–23; 13 ill.

In de negentiende eeuw zijn er in Midden-Europa vier grote nationale oorlogen gevoerd: 1812–1813, 1848–1849, 1864–1866, 1870–1871. Het gedenken van de daarbij gevallen soldaten werd in deze eeuw vooral gematerialiseerd door middel van exvoto's en standbeelden. De ontwikkelingen in het type en de inhoud van deze gedenktekens brengt de schrijver in verband met die oorlogen en de afloop ervan. Een belangrijk gegeven daarbij is dat vanaf de Napoleontische oorlogen huursoldatenlegers meer en meer vervangen worden door volkslegers bestaande uit dienstplichtige soldaten. Het gedenken van de voor het geliefde vaderland gesneuvelde soldaat verplaatst zich dan ook geleidelijk van de kerkelijke beslotenheid naar de plaatselijke openbaarheid. De schrijver illustreert zijn betoog uitsluitend met afbeeldingen van exvoto's.

Bühler, Theodor. *Wenn das Recht ohne Schrift auskommen muss.* [In:] *Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde*, hrsg. v. Louis Carlen. Band 4. Zürich 1982, Schulthess Polygraphischer Verlag, p. 79-97.

Formules en rituelen zijn in een samenleving met overwegend analfabeten de aangewezen middelen om iedereen volwaardig in de rechtsgang te betrekken.

Burkhardt, Dagmar. *Aspekte des Weiblichen im bulgarischen Tier- und Zaubermärchen.* – *Lares* 48 nr. 2 (1982) p. 171-187.

Burkhardt wijst op de grote frequentie van vrouwen in Bulgaarse sprookjes en meent dat dit de neerslag is van de matriarchale fase in de cultuur van de Balkanvolkeren.

Buth, M.K. *Begräbnissen en begräbnisgebruiken op Schouwen-Duiveland.* – *Kroniek van het Land van de Zeemeermin (Schouwen-Duiveland)* 8 (1983) p. 21-40; 9 ill.

De auteur geeft een beschrijving van enkele rouw- en begräfnisgebruiken op Schouwen-Duiveland, overwegend tijdens deze eeuw, op grond van o.a. een tiental interviews en literatuur.

Carlen, Louis. *Brunnen und Recht in der Schweiz.* [In:] *Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde*, hrsg. v. Louis Carlen. Band 4. Zürich (1982), Schulthess Polygraphischer Verlag, p. 41-68.

Carlen heeft gegevens over eigendom, inrichting, gebruik, onderhoud, vernieling en vervuiling van bronnen bijeengezocht uit de Sammlung Schweizerischer Rechtsquellen en uit Oorkondenboeken. Daarbij heeft hij bovendien nagegaan welke rol de bron heeft gespeeld in het sociale, juridische en politieke leven.

Cox, Heinrich L. *Die präindustriellen Pflüge und Haken der ehemaligen preussischen Rheinprovinz.* – *Rhein. Vierteljahrsblätter* 47 (1983) p. 180-235; 6 verspreidingskaarten, 34 afb.

Cox besteedt in dit artikel in het bijzonder aandacht aan de geografische verspreiding en de historische iconografie van de hondsploeg, omdat die aspecten in het overzicht van Paul Leser (*Entstehung und Verbreitung des Pfluges*. Münster 1931) onderbelicht bleven. Hij heeft daarvoor de archieven van de Atlas der deutschen Volkskunde (met een retrospectieve vragenlijst uit 1965 over het gebruik van de ploeg omstreeks 1900) en van het Rheinisches Wörterbuch (met vragenlijsten uit 1911 en 1925) gebruikt, alsmede de in de Rijnlandse musea (in de eerste plaats Kommern) aanwezige exemplaren. Historische gegevens ontleende hij aan de systematisch onderzochte afbeeldingen op Rijnlands aardewerk en aan afbeeldingen op glazen, gildesilver en schepenzegels.

Cox, Heinrich L. *Wechelseitige Beziehungen zwischen Dialektologie und thematischer Kartographie in der deutschen Volkskunde.* [In:] *Dialektologie. Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung*, hrsg. v. Werner Besch, Ulrich Knoop, Wolfgang Putschke [usw.]. Berlin/New York 1983, Walter de Gruyter, p. 1579-1597; 4 afb.

Een overzicht (met literatuur) van de geschiedenis van de geografische methode in Duitsland, waarbij in het bijzonder aandacht wordt besteed aan de problemen waarvoor de samenstelling en de interpretatie van de kaarten de onderzoeker stelt.

Dégh, Linda, and Andrew Vázsonyi. *Does the word 'Dog' bite? Ostensive action: A means of legend-telling.* – Journal of folklore research 20 nr. 1 (1983) p. 5–34.

De auteurs geven een groot aantal voorbeelden van sagen die niet alleen verteld worden, maar waarvan de inhoud wordt nagespeeld of in serieuze daden wordt omgezet, zoals o.a. bij de Manson-moorden.

Dinzelbacher, Peter. *Die Messersäule.* – Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1980/81 (1982) p. 41–54.

Dinzelbacher onderzoekt de herkomst en de verspreiding van het messenzuilmotief, de voorstelling van een zuil bekleed met scherpe messen, reikend van de aarde tot in de hemel, waarlangs een gelovige zich met behulp van een touw vrijwillig heen en weer kan laten trekken om de genade Gods nog waardiger te zijn. In deze en in enige nauw verwante vormen komt het motief voor in literaire en iconografische bronnen vanaf de dertiende tot de negentiende eeuw. Het heeft zich ontwikkeld uit een aantal oudere motieven, zoals de Jacobs ladder uit het Oude Testament, hemelladders uit christelijke en niet-christelijke religies, de messenbrug of brug naar het hiernamaals, die alle op een bepaalde manier de verbinding naar de hemel en/of de moeilijke weg daarheen symboliseren. Dat het motief juist in de dertiende eeuw de vorm van een folterwerktuig krijgt, hangt volgens Dinzelbacher samen met de toenemende wreedheden in de rechtspraak in de late middeleeuwen.

Endrei, Walter. *Der deutsche Bauernkalender.* – Volkskunst 7 nr. 1 (1984) p. 24–32; 9 ill.

De boerenkalender was behalve een kalender in de bekende zin van het woord ook een soort van algemene vraagbaak voor de boer met betrekking tot zijn specifieke leef- en werkomstandigheden. Het bijzondere aan deze kalender was dat de inhoud op ingenieuze wijze een maximum aan informatie verbond met een (gewoonlijk) minimum aan alfabetische kennis van de boer. Dergelijke kalenders waren al in gebruik in de klassieke oudheid. De schrijver schetst de ontwikkeling ervan sindsdien. Heel lang waren het houten planken of stokken met ingekerfde tekens en afbeeldingen (kerfstokken). Aan het eind van de middeleeuwen ontfermt de opkomende boekdrukkerswereld zich over dit artikel en begint de stereotype druk en massale verspreiding ervan. De boerenkalender is nu van perkament of papier en de inhoud bestaat uit een combinatie van beeld- en letterschrift. Het vertrouwen in de kalender wordt op de proef gesteld als in 1582 de gregoriaanse kalenderhervorming wordt doorgevoerd. Twaalf dagen moeten er plotseling worden overgeslagen en vele tot op de dag nauwkeurige prognoses op de boerenkalender zijn op slag onbruikbaar. Ook de klimatologische veranderingen in de zeventiende eeuw doen het vertrouwen in de kalender geen goed. Als bovendien in de achttiende eeuw huishoudboekjes geïntroduceerd worden waarin veel boerenwijsheden zijn opgenomen, verdwijnt de boerenkalender geleidelijk van het toneel. De schrijver baseert zich op een studie van enkele boerenkalender-collecties in diverse Europese musea en op literatuur.

Fischer, Herbert. *Stab und Schwert als Gegensatzpaar der Rechtssymbolik.* Mit einem Vorwort von Gernot Kocher. [In:] *Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde*, hrsg. v. Louis Carlen. Band 4. Zürich 1982, Schulthess Polygraphischer Verlag, p. 3–39; 11 afb.

De tekst van een lezing die Fischer kort voor zijn dood in 1971 hield, met een biografische inleiding van Gernot Kocher (p. 3–6). Fischer volgt de betekenisverschuivingen van staf en

zwaard als symbool van orde en macht vanaf de voorhistorie tot in onze tijd. Hij brengt ze in verband met de veranderende denkbeelden over staat en rechtsmacht.

Flandrin, Jean-Louis. *Le goût et la nécessité: sur l'usage des graisses dans les cuisines d'Europe occidentale (XIVe-XVIIIe siècle).* – Annales 38 nr. 2 (1983) p. 369–401; 4 tab.

De middeleeuwse keuken van West-Europa wordt – blijkens een analyse van kookboek-recepten – gekenmerkt door een kruidige, zure bereidingswijze; vet werd nauwelijks gebruikt, ook niet door de elite. In de loop van enkele eeuwen voltrok zich vooral in het vetgebruik een zeer geleidelijke culinaire verandering, die Europa verdeelde in een noordelijke zone met boter- en een zuidelijke met olijfolieconsumptie; daarnaast waren in beide gebieden ook slachtvetten gebruikelijk. De neiging tot integratie van boter in het zuidelijk vetgebruik valt in het noorden niet voor olijfolie te constateren, al had olijfolie er onder de oliesoorten de beste reputatie. Deze afsluiting voor zuidelijke invloeden in het noorden, die in de voeding niet op zichzelf staat, brengt schrijver in verband met de kerkelijke vastenvoorschriften. Deze hadden het noorden in de vastenperiode steeds tot het gebruik van de niet geliefde olie verplicht. De impopulaire religieuze voorschriften hebben het noordelijk smaakpatroon niet veranderd, wel hebben ze mogelijk bijgedragen aan het succes van de Hervorming.

Franssen, Piet J.A. *Dat bedroch der vrouwen. Een onderzoek naar de functie van een 16e eeuwse verhalenbundel II.* – Spektator 13 nr. 3 (1983) p. 167–181.

In de eerste helft van de zestiende eeuw bereikten de oplagen van *Dat bedroch der vrouwen* en andere boeken die als thema de rol van man en vrouw binnen het huwelijk hadden grote hoogten. Het is de tijd waarin het 'moderne gezin' bestaande uit vader, moeder en kinderen, en met een duidelijke taakverdeling tussen de beide partners, opkomt. De oorzaak daarvan is de economische verandering die in die tijd in de Nederlanden optreedt. Vrouwen worden uit de regelmatige beroepsarbeid gestoten en zijn alleen nog maar nuttig als verzorgsters en thuiswerksters. Boeken waarin de vrouw erop wordt gewezen onderdanig en gehoorzaam te zijn en die de man aansporen die onderdanigheid af te dwingen, speelden een niet nauwkeurig te meten, maar volgens de schrijver belangrijke rol in de acceptatie van de nieuwe ideeën omtrent het huwelijk.

Gebhard, Torsten. *Zwanzig Jahre Institut für Volkskunde.* – Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1980/81 (1982) p. 1–5.

Kort overzicht van de geschiedenis van de werkzaamheden op het Instituut voor Volkskunde in München in de periode 1962–1982, waarin even wordt ingegaan op de geschiedenis sinds 1945 en wordt benadrukt dat onderzoek los moet staan van politiek of commercie.

Grambo, Ronald. *Folkloristic Research in Norway 1977 – 1982. A summary of ideas and trends.* – Norveg 26 (1983) p. 107–155.

Dit artikel is in de eerste plaats een overzicht van hetgeen er in de laatste vijf jaar in Noorwegen op dit terrein gepresteerd is, ingedeeld naar specifieke volkskundige thema's. Naar aanleiding hiervan constateert Grambo, die de periode 1945–1976 op dezelfde manier geanalyseerd heeft, dat de laatste vijf jaar gekenmerkt worden door het aanboren van nieuwe bronnen, met name demografische gegevens en het gebruik van nieuwe methoden als b.v. de sociologische benadering. De historisch-geografische methode is – als te ou-

derwets – niet meer in zwang; het accent ligt momenteel op de bestudering van normen, waarden en houdingen. Sinds 1981 is de Noorse volkskunde verrijkt met een uiterst waardevolle bron (waaraan Bjarne Hodne in ditzelfde nummer een afzonderlijk artikel wijdt (p. 5–40): 2.000 levensbeschrijvingen van uiteenlopende lengte uit alle lagen van de bevolking, verkregen naar aanleiding van een daartoe georganiseerde wedstrijd onder bejaarden. Met het toegankelijk maken van dit materiaal is een begin gemaakt en Grambo inventariseert de mogelijkheden die deze bron ook in de toekomst aan de volkskunde te bieden heeft.

Griebel, Rosemarie. *Die Votivbrauchforschung in Frankreich. Geschichte, Bibliographie und thematischer Aufriss. Teil I.* – Jahrbuch für Volkskunde 6 (1983) p. 208–229.

Terwijl in Frankrijk al sinds het eind van de vorige eeuw publicaties over votiefgeschenken verschijnen, dateert de grote belangstelling voor deze voorwerpen en schilderijen toch uit de jaren zeventig. Dan begint een grootscheepse campagne om de ex-voto's uit de kustplaatsen te inventariseren. Tegelijkertijd geeft de in deze jaren opgekomen belangstelling van historici voor het volksgeloof nieuwe aanzetten tot het wetenschappelijk onderzoek van de ex-voto's. Van deze ontwikkelingen geeft de schrijfster in dit eerst deel van haar bijdrage een kort overzicht. Zij vermeldt tevens 116 titels van publicaties over ex-voto's en 28 titels van tentoonstellingscatalogi.

Grinberg, Martine, et Sam Kinser. *Les combats de Carnaval et de Carême. Trajets d'une métaphore.* – Annales 38 nr.1 (1983) p. 65–98; 2 tab.

De auteurs hebben 42 verhalende teksten en toneelstukken uit o.a. Italië, Spanje, Frankrijk en Duitsland onderzocht daterend uit de dertiende tot en met de achttiende eeuw, die gaan over de strijd tussen de allegorische figuren Carnaval en Vasten. Ze schetsen de inhoud en de opbouw van deze teksten, wijzen op de veranderingen die zich daarin hebben voorgedaan (na 1500 b.v. behaalt Carnaval niet meer de overwinning) en leggen summier een verband tussen deze teksten en de maatschappelijke omstandigheden waarin zij ontstonden en functioneerden.

Grober-Glück, Gerda. *Volksglaubensvorstellungen über die scheidende Seele. Erscheinungsformen in Deutschland und Österreich um 1930.* – Jahrbuch für Volkskunde 6 (1983) p. 149–181; 9 krt.

In 1930 werd aan de invullers van de enquêtes ten behoeve van de Duitse volkskunde-atlas gevraagd welke voorstellingen zij hadden van de ziel als die het lijk verlaat en van de wijze waarop de ziel uit het sterfhuis ging. Op deze vragen gaf resp. 13 en 32% van de correspondenten een antwoord. De ziel werd o.a. gezien als een wolkje, een schaduw, een helder licht, een menselijke gestalte of een dier, meestal een duif. De ziel verliet het huis door o.a. het raam, de deur, het sleutelgat of de schoorsteen. De auteur tracht deze gegevens in te passen in de typologieën die ethnologen hebben gegeven van de zielevoorstellingen van andere volken. Op de invloed van het christendom op deze voorstellingen gaat zij slechts kort in. Zij wijst er op dat de afgedrukte verspreidingskaarten van de antwoorden nauwelijks regionale verschillen laten zien. Het toekennen van deze voorstellingen aan een bepaalde maatschappelijke laag is evenmin mogelijk.

Hart, P.D. 't. *De eerste overlijdensadvertenties in de Nederlandse kranten.* – Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconografisch Bureau 37 (1983) p. 243–269.

De auteur documenteert de overgang van rouwbrief naar overlijdensadvertentie tegen het eind van de achttiende eeuw met voorbeelden. Hij signaleert daarbij de reacties van tijdgenoten en verklaart de veranderingen uit economische, rationele en sociale motieven: een advertentie was goedkoper en soberder en men hield er oppervlakkige bekenden in het steeds individueler wordende rouwproces mee op een afstand.

Hartinger, Walter. *Das Haus Wittelsbach und die Pflege der Volkskultur in Bayern.* – Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1980/81 (1982) p. 6–18.

In de politiek van het Beierse vorstenhuis Wittelsbach ontstaat omstreeks 1800, tijdens de regering van Max IV Joseph, een breuk. Tot 1800 was het beleid van deze vorst en van zijn voorgangers onder invloed van de opvattingen van de Verlichting vooral gericht geweest op de opvoeding en beschaving van het volk. Kenmerkend voor dit beleid waren een sterke centralisatiepolitiek en een wetgeving die tot in details regels opstelde voor wonen, hygiëne, werken, godsdienstbeoefening, vrijetijdsbesteding enz. Omstreeks 1800 beginnen in Beieren de ideeën van de Romantiek door te dringen over het volk als schepper en drager van een eigen cultuur met oude tradities. Deze opvattingen leiden tot een totale verandering in de politiek van Max IV en zijn opvolgers. Dit komt op alle mogelijke terreinen tot uiting, o.a. in het streven naar decentralisatie, het stimuleren van het verenigings- en gildewezen, de bestudering en bevordering van de Beierse volkscultuur, de oprichting van historische verenigingen, het verzamelen van volksverhalen en volksmuziek en het in ere herstellen van religieuze gebruiken en feesten.

Hartog, C. den. *Artsen en volksvoeding in de jaren 1850 tot 1950.* – Voeding 44 nr. 11 (1983) p. 393–400.

Een beschrijving van de activiteiten van artsen met betrekking tot de volksvoeding in de periode 1850–1950 leidt tot de conclusie dat artsen, met uitzondering van de enkelen die hier besproken worden, weinig ter verbetering van de voeding hebben gedaan.

Helmer, Paul. *De nostalgia. Vom Mythos des Kuhreihens.* – Schweiz. Arch. f. Volksk. 79 nr. 3–4 (1983) p. 134–150.

In een medisch proefschrift over 'heimwee' (medische term: nostalgia) dat in 1710 te Bazel verscheen, wordt o.a. melding gemaakt van een koewachterslied dat in staat zou zijn Zwitserse soldaten in vreemde krijgsdienst dusdanige gevoelens van heimwee te bezorgen dat niet zelden ziekte en zelfs dood erop volgden. Het ten gehore brengen van dit lied kende dan ook strenge verbodsbepalingen. Ná 1710 gaan literaire en muzikale kringen zich over dit bericht ontfermen en ontstaat legendevorming. Heimwee wordt vervolgens een modeziekte. Helmer speurt in dit artikel naar de bron van dit verhaal, maar kan noch in de medische noch in de historische en musicologische literatuur enige steun vinden voor de beweerde samenhang tussen lied en heimwee. De constatering van de toenmalige promovendus moet dus op een misverstand hebben berust.

Heugten, Wim en Wiro van. *Torenmolens in Noord-Brabant.* – Brab. Heem 33 nr. 1 (1984) p. 14–22; 3 afb., 1 verspr. kaartje.

Verschillende gegevens uit de vijftiende en zestiende eeuw wijzen op de aanwezigheid van

torenmolens in Noord-Brabant, in tegenstelling tot wat men tot nu toe aannam. Dat wijst op de reeds door J. Stroop op taalkundige gronden aangetoonde cultuurinvloed vanuit het Rijnland.

Holk, Lambert E. van. *Justitia, Bild und Sinnbild im 17. Jahrhundert in den Niederlanden.* [In:] *Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde*, hrsg. v. Louis Carlen. Band 3. Zürich 1981, Schulthess Polygraphischer Verlag, p. 155-199; 41 afb.

Een beschrijving van 41 Nederlandse afbeeldingen van Vrouwe Justitia uit de periode tussen 1580 en 1690. De afbeeldingen zijn ingedeeld in drie groepen: Justitia 1. als verpersoonlijking van de gerechtigheid temidden van andere deugden, 2. optredend in een allegorie, 3. als zinnebeeld van de gerechtigheid. De afbeeldingen zijn afkomstig uit de verzameling van het Nederlands Centrum voor Rechtshistorische Documentatie in Amsterdam.

Iven, Willem. *Schuttersgilden in Noord-Brabant. De bewaarde veren van een reeds lang geleden geslachte haan?* – *Brabantia* 32 nr. 8 (1983) p. 20-24; 4 ill.

De heropleving van de gilden na de tweede wereldoorlog is gepaard gegaan met een karakterverandering van de Brabantse schuttersgilden. Van besloten drink- en eetgezelschappen waarbinnen een aantal tradities gehandhaafd werden, zijn de Brabantse gilden verenigingen geworden die zich naar buiten toe presenteren als behoeders van het oude, maar tegelijk nieuwe gemeenschapstaken niet schuwen. Volgens Iven, die onder dezelfde hoofdtitel een boek over deze verenigingen heeft geschreven, is er echter sprake van een kunstmatige, door kreten uitgeholde wereld met veel uiterlijk vertoon. De (gesubsidieerde) kostuums zijn vaak niet ouder dan enkele tientallen jaren, de vendeliers zijn pas sinds een jaar of zestig, naar het voorbeeld van de Gelderse schutterijen, geïntroduceerd, de oude dansen zijn van Zuidnederlandse afkomst enz. en wat de nieuwe gemeenschapstaken betreft denkt men niet aan steun aan vredelievenden of milieubewegingen, aan de opvang van verslaafden of aan het bezighouden van werklozen, maar slechts aan het storten van de opbrengst van een schietwedstrijd, na aftrek van alle kosten, op de rekening van het gehandicapte kind.

Johnson, John William. *Killer: an american campus folk game.* – *Indiana Folklore* 13 nr. 1-2 (1980) p. 81-101.

Op Amerikaanse universiteiten wordt sinds een aantal jaren het spel 'Killer' gespeeld. Bij dit spel moet iemand op een bepaalde voorgeschreven wijze een aanslag plegen op een aan hem toegewezen slachtoffer, bijvoorbeeld met een speelgoedpistool of een pingpongbal. Dit spel is populair geworden door de film 'The tenth victim' van Carlo Ponti uit 1965. De auteur meent dat het spel een uitlaatklep vormt voor de spanningen van het studentenleven en compensatie biedt voor het taboe op het doden van mensen. Hij is het niet eens met de opvatting dat het spel het resultaat is van de groeiende tolerantie in Amerika tegenover geweld.

Kocher, Gernot. *Sachsenspiegel, Institutionen, Digesten, Codex – Zum Aussagewert mittelalterlicher Rechtsillustrationen.* [In:] *Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde*, hrsg. v. Louis Carlen. Band 3. Zürich 1981, Schulthess Polygraphischer Verlag, p. 5-34; 22 afb.

Een onderzoek naar de rechtssymboliek in de afbeeldingen van 13 (Oostenrijkse) veer-

tiende-eeuwse handschriften behorende tot het Corpus iuris civilis Justiniani. Ter vergelijking zijn de eveneens uit de veertiende-eeuw stammende, door Karl von Amira onderzochte afbeeldingen bij de Sachsenspiegel gebruikt.

Koorn, Florence W.J., en H. Roodenburg. *Kopsters: vrouwen in de marge van de gezondheidszorg.* – Spiegel historiael 19 nr. 3 (1984) p. 125–129; 3 afb.

Kopsters waren beoefenaarsters van de niet-officiële geneeskunst die zieken en vrouwen die er bleek uit wilden zien 'kopten', d.i. een bepaalde vorm van aderlaten. Daarnaast bewogen kopsters zich vaak op het terrein van waarzeggerij en toverij. In dit artikel wordt een aantal zeventiende-eeuwse gevallen besproken waarbij leden van de hervormde kerk van Haarlem en Amsterdam volgens de kerkeradsnotulen een kopster hadden geraadpleegd. Hoewel de predikanten van oordeel waren, dat alle toverij en waarzeggerij alleen met de hulp van de duivel beoefend werden, legden ze hun leden in dergelijke gevallen lichte straffen op, omdat ze wisten dat de bijgelovigheid onder de mensen zeer groot was.

Kretzenbacher, Leopold. *Voraussetzungen und Erscheinungsformen von Bild- und Wortzeugnissen zum mystischen Thema der 'Geistlichen Mühle'.* – Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1980/81 (1982) p. 55–75.

Kretzenbacher geeft een overzicht van het voorkomen en de behandeling van het motief van de geestelijke molen of apostelmolen, waarin het woord Gods als meel voor het eucharistische levensbrood wordt gemalen, vanaf de vroege middeleeuwen tot in de negentiende eeuw in vele typen Westeuropese literaire en iconografische bronnen.

Küster, Jürgen. *Fastnachtsgebote als Quellen. Zur Interpretation archivalischer Zeugnisse.* – Jahrbuch für Volkskunde 6 (1983) p. 53–74.

Op grond van de vele verboden die stedelijke overheden tegen het carnaval hebben uitgevaardigd zou men kunnen veronderstellen dat zij zich steeds tegen dit feest hebben verzet. De auteur heeft 135 van dergelijke bepalingen uit duitstalige gebieden uit de veertiende tot en met de zestiende eeuw opnieuw onderzocht; ze zijn opgenomen in een bijlage. Hij stelt vast dat men zich alleen tegen excessen keerde, maar de viering van het feest zelf ongemoeid liet. De auteur wijst daarnaast op bepalingen waarin de viering zelfs aangemoedigd werd. Hij meent dat zijn onderzoek de stelling bevestigt dat in die tijd het carnaval als een aanvaard, christelijk feest beschouwd werd. Pas na de reformatie gaan protestantse overheden optreden tegen het feest als zodanig. Dit gebeurt in de zeventiende en achttiende eeuw eveneens in katholieke gebieden, waar het besef van het christelijk karakter van het feest dan steeds meer op de achtergrond raakt. De auteur wijst erop dat men bij het gebruik van dit type bron zich dus bewust moet zijn van de verschillende betekenissen die deze verboden in verschillende perioden hadden.

Loveday, Leo, and Satomi Chiba. *At the crossroads: the folk ideology of femininity in the Japanese comic.* – Fabula 24 nr. 3/4 (1983) p. 246–263; 2 ill.

De auteurs analyseren het beeld van de vrouw in Japanse strips die voor vrouwen geschreven zijn. Dat beeld is enerzijds bepaald door de traditionele rolverdeling volgens welke de Japanse vrouw haar man moet bijstaan, bemoederen zelfs, en zichzelf moet wegcijferen. Anderzijds doorbreken de heldinnen regelmatig deze gedragscode: zij versieren actief een man, vermoorden hun echtgenoot, gaan een lesbische verhouding aan e.d. Het is

opvallend dat de heldinnen er westers uitzien: grote ogen, lange benen en blond haar. Dat geldt trouwens ook voor de mannelijke hoofdpersonen. De tweederangs figuren zijn normaal Japans. Dit beeld van de vrouw vormt een bevestiging van de tegenstrijdige idealen en wensen bij Japanse vrouwen.

Maas, Jan van der, en Leo Noordegraaf. *Smakelijk eten. Aardappelconsumptie in Holland in de achttiende eeuw en het begin van de negentiende eeuw.* – Tijdschr. v. soc. gesch. 9 nr. 31 (1983) p. 188–220; 2 tab.

Hoewel er al veel over de introductie van de aardappel in de Nederlandse voeding is geschreven, kan er op grond van de bestaande literatuur op veel vragen nog steeds weinig exact worden geantwoord, bijvoorbeeld: wanneer en in welke mate is het aandeel van de peulvruchten en de granen in de menselijke consumptie ten gunste van de aardappel teruggedrongen; deden er zich regionale en sociale verschillen voor bij het opnemen van de aardappel in de voeding; heeft de opkomst van de aardappel de dalende koopkracht van de tweede helft van de achttiende eeuw afgeremd? De schrijvers geven eerst een overzicht van de literatuur tot nu toe over deze kwesties; daarna proberen ze met behulp van archiefmateriaal van een groot aantal charitatieve instellingen in dertien Hollandse steden meer concrete antwoorden – volgens hen: ‘aanzetten’ – te geven op de door hen opgeworpen vragen.

Martens, Ben. *Carnaval in Ulvenhout.* – Brieven van Paulus 9 nr. 46 (1984) p. 129–146; 5 foto's

Schets van de activiteiten tijdens het carnaval in Ulvenhout vanaf 1966, met vermelding van de verenigingen en personen die daarbij een rol hebben gespeeld. In hetzelfde nummer staan soortgelijke overzichten van de geschiedenis, vanaf 1958, van het carnaval in Ginneken en Bavel, geschreven door resp. *Ann van Gils* en *Ad Lodewijk* (147–160, 161–175), en van het carnaval in Galder, Strijbeek en Meerseldreef vanaf 1965, door *Nil van Dun* (122–128).

Moser, Dietz-Rüdiger. *Perikopenforschung und Volkskunde.* – Jahrbuch für Volkskunde 6 (1983) p. 7–52; 14 ill., 1 schema.

In eerdere publicaties heeft de auteur betoogd dat carnavalsgebruiken uit deze en de vorige eeuw beschouwd kunnen worden als niet meer begrepen relicten van de carnavalsviering tijdens de middeleeuwen. Deze werd door de kerk gesteund en was theologisch gebaseerd op de leer van Augustinus over de tegenstelling tussen het rijk van God en dat van de duivel. De auteur meent dat hij op deze wijze o.a. het bestaan van carnavalsrijken en -prinsen en het verlenen van medailles kan verklaren. Door Hans Moser zijn tegen deze theorie bezwaren naar voren gebracht (zie V.B. 9:129). In dit artikel tracht de auteur deze te weerleggen. Als voornaamste bewijs voor de invloed van de leer van Augustinus op het carnaval voert hij de passages uit de bijbel aan, de pericopen, die op carnavalszondag tijdens de mis gelezen werden. Door goede theologen kon tussen deze tekstgedeelten en de leer van Augustinus een verband gelegd worden. Van de gewone gelovigen kon dit niet verwacht worden. Tijdens de preek en ook door middel van afbeeldingen werd hun dit echter duidelijk gemaakt. Van dergelijke afbeeldingen geeft hij enkele voorbeelden. De door Hans Moser aangevoerde preken, waarin tegen het carnaval stelling wordt genomen, ziet de auteur juist als een bewijs vóór zijn theorie. Nadat tijdens het carnaval een vergankelijke, zondige wereld was uitgebeeld, spoorde de kerk de gelovigen immers uitdrukkelijk aan zich daarvan af te

wenden en zich te bekeren tot een waarachtig christelijk leven. Dat de kerk zich zowel van het carnaval bediende als zich daartegen verzette beschouwt hij, anders dan Hans Moser, als slechts een schijnbare tegenstelling.

Nyman, Åsa. *Internationellt samarbete för etnologisk kartläggning av Europa.* [International collaboration on ethnological cartography in Europe] – Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 106 (1983) p. 168–181; 1 krt.

Korte geschiedenis van de pogingen om te komen tot een Europese volkskundeatlas voorafgaande aan de publicatie van *Die Termine der Jahresfeier in Europa* (zie V.B. 8,2 p. 180–194). Met een samenvatting in het Engels.

Ó Danachair, Caoimhin. *The progress of Irish ethnology, 1783–1982.* – Ulster Folklife 29 (1983) p. 3–17.

Beknopt overzicht van de geschiedenis van het volkskundig onderzoek in Ierland. De eerste min of meer systematische onderzoeksactiviteit begon omstreeks 1783 als liefhebberij van een enkeling, kwam vervolgens terecht in de negentiende-eeuwse bewegingen der Keltische oorsprongsgedachte-aanhangers, Irish Revival-propagandisten en volksmuseum-ijsveraaars, en kreeg tenslotte in de jaren dertig van onze eeuw erkenning als zelfstandige wetenschap. Aanvankelijk in de vorm van een van overheidswege ingestelde en gefinancierde volkskundecommissie, in 1971 als zelfstandige universitaire discipline. De huidige onderzoeksbenadering noemt de schrijver synthetisch: de werkelijkheid beschrijven en verklaren met behulp van zoveel mogelijk fragmenten informatie uit zoveel mogelijk bronnen. Hij pleit voor invoering van de term ethnologie (zonder meer) teneinde zijn vak te onderscheiden van datgene wat amateur-folkloristen doen. Als taak voor de toekomst ziet Ó Danachair: voorkomen dat de groeiende maatschappelijke behoefte aan volkskundige informatie door deze goedwillende maar wetenschappelijk slecht toegeruste folkloristen wordt opgevuld.

Otterloo, Anneke van. *De herleving van de beweging voor natuurlijk en gezond voedsel.* – Sociologisch Tijdschrift 10 nr. 3 (1983) p. 507–545.

De snelle veranderingen die de industrialisatie in de afgelopen eeuw teweeg heeft gebracht, wekken bij velen in verschillende perioden in verschillende mate gevoelens van onbehagen op. Wanneer groepsvorming plaatsvindt rond onbehagen en men gaat handelen om dit onbehagen weg te nemen is er in sociologische zin sprake van een sociale beweging. Van Otterloo behandelt hier alle alternatieve voedingsbewegingen, die vooral de laatste vijftien jaar een krachtige groei kenden, maar al aan het eind van de negentiende eeuw opgekomen zijn en in de jaren twintig opleefden, als één sociale beweging, ondanks het pluriforme karakter ervan. Na een beschrijving van de belangrijkste thema's en ideologische opvattingen van deze voedselbeweging, analyseert ze de maatschappelijke betekenis ervan in termen van Elias' civilisatietheorie. Hoewel de voedselbeweging zich op voedingsgebied verzet tegen de druk van de beschaving van hooggeïndustrialiseerde landen (voorbewerkte of kant-en-klaarproducten, hoge vleesconsumptie enz.) en een eenvoudiger samenleving voorstaat (kortere afstand tussen productie en consumptie van het voedsel, minder kunstmatige ingrepen in landbouw en bewerking enz.) zijn haar alternatieve voedingsvoorschriften eveneens als dwangregels op te vatten. De voedselbeweging is niet zonder meer een stap terug in de beschaving, maar kan mogelijk zelf – gezien ook haar verbondenheid aan

eeuwenoude tradities die oproepen tot soberheid en een beheerste leefwijze – in de toekomst aangemerkt worden als een nieuwe civilisatiebeweging.

Probleme der Fastnachtsforschung. Eine Diskussion. – Jahrbuch für Volkskunde 6 (1983) p. 75–106; 5 ill.

Op uitnodiging van Wolfgang Brückner, een van de redacteurs van het jaarboek, geven vijf auteurs hun standpunt over de polemiek tussen Dietz-Rüdiger en Hans Moser over de betekenis van het carnaval. In de volgende jaargang zullen de twee laatstgenoemden hierop reageren. In elf stellingen geeft *Dietz-Rüdiger Moser* nog eens een samenvatting van zijn denkbeelden (75–77). Aan de hand van afbeeldingen uit de vijftiende en zestiende eeuw laat *Werner Mezger* zien dat de figuur van de nar beschouwd werd als een godloochenaar, een zondaar en een verpersoonlijking van de dood. Hij meent daarom dat een theologische benadering van het carnaval, zoals voorgestaan door D.-R. Moser, even gerechtvaardigd is als die van de nar (78–84). *Edgar Harvolk* meent dat de neiging van D.-R. Moser om feiten in een tevoren vaststaand systeem te persen hem de ogen doet sluiten voor regionale verschillen en historische veranderingen in de vorm en betekenis van gebruiken (85–87). *Hans Trümper* acht het onaannemelijk dat de kerk de viering van het carnaval heeft aangemoedigd; op z'n hoogst heeft zij elementen daarvan getolereerd (88–90). De carnavales-toneelstukken op de colleges van de Jezuïeten vormen volgens D.-R. Moser een van de verbindende schakels tussen het door de kerk gesteunde carnaval tijdens de middeleeuwen en het carnaval van de negentiende en twintigste eeuw (vgl. V.B. 8: 111–112). Op grond van eigen onderzoek (vgl. V.B. 9: 131) en een kritische beschouwing van de bronnen waarop Moser zich baseert, toont *Ludwig Remling* aan dat deze bewering niet staande kan worden gehouden (91–100). Ook *Hermann Bausinger* meent dat D.-R. Moser met zijn vooropgezet gezichtspunt historische gegevens en elementen van het hedendaagse carnaval onjuist interpreteert. Bovendien wijst hij erop dat Moser tot nu toe geen bronnen heeft kunnen aanwijzen, waaruit het propageren van het carnaval door de kerk onomwonden blijkt (101–106).

Schneegass, Christian. *Faltbildchen. Religiöse Bildbotschaften zur 'aktiven Aneignung'.* – Volkskunst 7 nr. 1 (1984) p. 8–14; 12 ill.

Abstracte voorstellingen over de christelijke heilsleer worden van oudsher op tal van manieren aanschouwelijk en dus toegankelijk gemaakt voor de massa der niet-intellektuele gelovigen. Eén van die manieren is de vouwprent, een tot een handzaam briefje samen te vouwen blad papier boordevol beeld en tekst met stichtelijke inhoud. De schrijver laat zien met welk raffinement hierbij van allerlei vouw- en afbeeldtechnieken gebruik werd gemaakt om bij de gelovige een maximaal educatief effect te bewerkstelligen. Hij illustreert dat uitvoerig met twee Duitse achttiende-eeuwse voorbeelden: een doop- en een memento mori-briefje.

Schuur, J. *Het etnologisch voedselonderzoek.* – Voeding 45 nr. 4 (1984) p. 118–124; 2 graf.

Dit overzicht van de belangrijkste theorieën in het volkskundig voedingsonderzoek beoogt onder meer, dat er bij de voorlichting op voedingsgebied, die voornamelijk op individuele gedragsveranderingen gericht is, meer aandacht geschonken wordt aan de sociaal-culturele aspecten van de voeding. Het steunt vooral op de publikaties van Wiegmann en Tolksdorf.

Simpson, Jacqueline. *Beyond etiology: interpreting local legends.* – Fabula 24 nr. 3/4 (1983) p. 223–232.

Etiologische verhalen bevatten doorgaans meer dan alleen de verklaring van een verschijnsel. Ter illustratie hiervan analyseert Simpson o.a. het verhaal over de duivel die 's nachts een (landschapontsierend) kanaal wil graven naar de zee om de vrome bewoners van een dorp te laten verdrinken. Hij wordt daarin echter gestoord door een oude vrouw die hem in de waan brengt dat de zon al opkomt waardoor hij zijn werk moet staken. De boodschap van dit verhaal is dat de lelijke dingen niet door God maar door de duivel geschapen zijn; dat het allemaal nog veel erger had gekund, dus niet klagen; dat oude vrouwen toch een nuttige functie in de gemeenschap kunnen hebben en dus getolereerd moeten worden en tenslotte dat bedrog mag als het een goed doel dient.

Smulders, H. *Analyse van de ruimtelijke spreiding van de volkssporten in Vlaanderen: het uitsluitingsprincipe.* – Volkskunde 84 nr. 4 (1983) p. 332–346; 2 ill., 4 tab., 2 krt.

Smulders toetst het uitsluitingsprincipe aan de verspreiding van de diverse soorten bolsporten, schietspelen en dierspelen in Vlaanderen. De conclusie is dat regionaal verspreide volkssporten, i.c. de bolsporten, elkaar inderdaad uitsluiten.

[Themanummer 1984.] Drenthe tussen Van der Kley en Orwell. – Drenthe 54 nr. 10 (1983) p. 219–237.

De redactie van het maandblad Drenthe heeft een tiental personen gevraagd een vergelijking te maken tussen Orwells 1984 en het Drentse volkskarakter zoals dat in het begin van de jaren veertig door K. van der Kley beschreven werd. De bedoeling is duidelijk: de confrontatie van het beeld van een geïdealiseerde agrarische samenleving met dat van een gebureaucratiseerde toekomst, waarin voor het 'Drents eigene' geen plaats meer is. De reacties (die geen van alle op enig onderzoek berusten, maar intuïtief zijn) zijn interessant omdat ze laten zien hoe met een schimmig begrip als 'volkskarakter' geopereerd wordt.

[Themanummer openbaar vermaak] – Spiegel Historiae 18 nr. 11 (1983) p. 549–603; talrijke ill.

Dit themanummer is gewijd aan enkele aspecten van de geschiedenis van het openbaar vermaak in Nederland en België van de veertiende tot en met de negentiende eeuw. Vijf van de zeven bijdragen gaan over de Zuidelijke Nederlanden. *R. van Uytven* geeft een overzicht van de verschillende festiviteiten en vermaken in Vlaamse steden van de veertiende tot en met de zestiende eeuw (551–561). *H. Pleij* geeft een korte beschrijving van een spotmandement uit 1518 uit Jutfaas en plaatst dit tegen de achtergrond van vastenavondgebruiken in de Nederlanden in de vijftiende en zestiende eeuw (562–568). *H. Soly* gaat in op de verschillende functies van de herberg in Brabant en Vlaanderen en wijst o.a. op de toename van het aantal kroegen in de achttiende eeuw. Economische veranderingen acht hij daarvoor verantwoordelijk (569–577). *G.H. Jansen* en *A.K.L. Thijs* schetsen de geschiedenis van resp. de kermis in de Noordelijke en het poppenspel in de Zuidelijke Nederlanden (578–585, 586–593). Aan de hand van moraaltheologische geschriften geeft *J. Art* een karakteristiek van de houding van de kerk in Vlaanderen tegenover de vrije tijd. In de loop van de negentiende eeuw neemt het propageren van een katholiek verenigingsleven daarin een belangrijke plaats in (594–598). Uit gegevens in volkstellingen leidt *H. Ooms* af dat in België

in de negentiende eeuw het aantal muzikanten en liedjeszangers sterk afnam. Als een van de oorzaken daarvan ziet hij de opkomst van het georganiseerde muziekleven (599-603).

Theuwissen, J. *Over zaaignaen en stro of het voordorsen.* – *Volkskunde* 84 (1983) p. 255-264; 3 afb., 4 verspreidingskrt.

Over de verspreiding van het geselen van het graan, het voorwerp dat daarvoor gebruikt werd, het doel dat men ermee beoogde en het tijdstip waarop dit gebruik verdwenen is, in Vlaams-België. Aan het overzicht en de kaarten ligt een in 1977 gehouden schriftelijke enquête ten grondslag.

Top, S. *Niet zo maar terug naar de mondelinge bron.* – *Het Brugs Ommeland* 1983 nr. 3/4 p. 415-424.

Top wijst op het belang van orale bronnen, op de problemen die zich voordoen bij mondeling onderzoek zowel voor de informant als voor de explorerator, en op de voor- en nadelen van opname-apparatuur. Tenslotte geeft hij tien praktische richtlijnen ('geboden') voor het invullen van mondelinge enquêtes.

Volksmuziekatelier Jaarboek I. Galmaarden 1983, Baljuwhuis. 119 p., talr. foto's en afb., muz. Bfr. 200,-.

Uit de jaarlijkse stages traditionele volksmuziek, gehouden in het Provinciaal Trefcentrum Baljuwhuis in (Vlaams) Brabant, is een Permanent Atelier Volksmuziek gegroeid dat naast het verzorgen van cursussen in volksmuziek en instrumentenbouw een informatie- en documentatiecentrum heeft opgezet. Jaarboek I, eerste publicatie van dit Atelier, bevat bijdragen over het lied 'Ik ben de dokter Grijzenbaard' (Roger Hessel), volksmuziekinstrumenten (Herman de Wit), koehedersroepen (Harrie Franken) en andere zanggebruiken (Erik Wille, Karel Weyns), volksdichters (Julien De Vuyst), volksliedonderzoek aan de universiteit van Leuven (Stefaan Top) en besprekingen van boeken en platen, verschenen in Nederland, België en Frans-Vlaanderen (Ward de Beer, Wim Bosmans, Gilbert Huybens).

Vovelle, Michel. *Géographie des confréries à l'époque moderne.* – *Revue d'histoire de l'église de France* 69 nr. 183 (1983) p. 259-268; 4 krt., 2 tab.

Op grond van de gepubliceerde trefwoordenlijst op de Franse bisschoppelijke visitatie-verslagen, die tweederde van alle diocesen bestrijkt, heeft de auteur kaarten vervaardigd die, telkens voor een periode van vijftig jaar, de verspreiding laten zien van de broederschappen in Frankrijk van 1550 tot 1800. Hij wil daarmee twee dingen laten zien. Aan de betrouwbaarheid van het visitatieverslag als bron heeft men getwijfeld met verwijzing naar de mogelijke toevalligheden in de belangstelling van de afzonderlijke visitatoren. De patronen op de kaarten tonen echter globaal de juistheid van hun opgaven. Uit het voorkomen van broederschappen in het Zuiden van Frankrijk heeft Maurice Agulhon de conclusie getrokken, dat zij een aanwijzing vormen voor het bestaan van een 'zuidelijk volkskarakter'. De verspreiding van de broederschappen ook buiten dit gebied dwingt er toe deze opvatting te nuanceren.

Vries, T. de. *De klederdrachten van Schokland.* – *Kamper Almanak* 1983-1984, p. 247-256; 3 ill.

De schrijver leidt uit enkele afbeeldingen en opmerkingen van tijdgenoten af, dat er in de

achttiende eeuw verschil in klederdracht moet hebben bestaan tussen de dorpen Ens en Emmeloord op Schokland en dat dat verschil in de negentiende eeuw heeft plaats gemaakt voor de tegenstelling tussen ouderwetse en moderne dracht. Hij zoekt de verklaring in de godsdienstige verschillen op het eiland, die na de gelijkstelling van de godsdiensten in de Franse tijd hun conserverende kracht verloren zouden hebben. Tegen het licht van de verschillen tussen de kleding van katholieken en protestanten elders, tot in deze eeuw, lijkt deze conclusie te snel getrokken. – J.J.V.

Walker, Bruce. *Scottish buildings for meat and fish preservation. A preliminary survey.* – *Scottish industrial history* 5 nr. 1 (1982) p. 25–44; 3 ill.

Walker bestudeert rook- of drooghuizen en ijskelders in Schotland uit de preindustriële tijd, zowel in natura als op grond van beschrijvingen en tekeningen. In deze gebouwtjes werden vlees en vis voornamelijk op commerciële basis verduurzaamd; op huishoudelijk niveau voltrok de conservering zich veelal in anonieme ruimten, waardoor ze vrijwel geen sporen heeft nagelaten. De verschillende typen gebouwen die hij vindt, classificeert hij en/of onderscheidt hij naar regio; ook heeft hij oog voor de overeenkomstige conserveringswijzen op huishoudelijk niveau. Zijn bevindingen moeten leiden tot een overzicht van de industriële vlees- en visconservering; hij stelt echter dat industriële archeologen daarbij de steun nodig hebben van etnologen.

Wilson, William A. *Trickster tales and the location of cultural boundaries: A Mormon example.* – *Journal of folklore research* 20 nr. 1 (1983) p. 55–66.

Grappige verhalen van Mormoonse zendelingen over misstappen van hun collega's blijken slechts op bepaalde voorschriften betrekking te hebben zoals hygiëne, beleefdheid, het eerbiedigen van plaatselijke gewoonten. Sexuele misstappen en afvalligheid worden daarentegen in de vorm van sagen verteld.